

УДК 342.32

В. О. ДЕМИДЕНКО

*Володимир Олексійович Демиденко, кандидат
юридичних наук, доцент, професор Національної
академії внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА МУНІЦИПАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Нині в Україні триває муніципальна реформа, завданням якої є посилення правової, матеріальної, фінансової основи місцевого самоврядування, подальша децентралізація державної влади, створення спроможних територіальних громад, розширення повноважень органів і посадових осіб місцевого самоврядування, максимальне наближення діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування до потреб і запитів територіальних громад, втілення в національне правове поле принципів Європейської хартії місцевого самоврядування та багато інших завдань.

Разом із тим видається, що ефективність досягнення наведених вище амбітних завдань сучасної муніципальної реформи в Україні багато в чому залежить від рівня наукового дослідження, правового відображення та практики реалізації принципів муніципального права.

Очевидно, розкриття проблематики принципів муніципального права України тісно пов'язано з питаннями загальних принципів права, принципів місцевого самоврядування, принципів служби в органах місцевого самоврядування, принципів муніципального управління та міського й регіонального розвитку тощо.

З огляду на наведене науково-теоретична основа цієї публікації найперше включає праці, присвячені проблематиці принципів права. Це роботи В. Б. Авер'янова, С. С. Алексеева, Б. К. Бабаєва, Г. А. Борисова, Є. В. Додіна, О. В. Зайчука, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, В. О. Котюка, Л. А. Луць, П. О. Недбайла, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, Т. І. Фулей, Ю. С. Шемшученка, М. В. Цвіка, Г. Г. Шмельової та ін.

Водночас висвітлення принципів муніципального права ґрунтується на дослідженнях щодо права на місцеве самоврядування, принципів його організації, функціонування та гарантування. Вагомий внесок у розкриття цієї проблематики зробили такі вчені, як: О. В. Батанов, М. О. Баймуратов, В. І. Борденюк, І. А. Галіахметов, Р. К. Давидов, В. М. Кампо, Б. В. Калиновський, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, О. Г. Мурашин, Б. І. Ольховський, М. П. Орзіх, Г. В. Падалко, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, В. П. Рубцов, О. М. Солоненко, А. О. Селіванов, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, О. О. Фролов, В. М. Шаповал та ін.

Метою цієї статті є розкриття принципів муніципального права, висвітлення їх взаємозв'язку із загальними принципами права та принципами місцевого самоврядування, встановлення їх фундаментального значення як основи для проведення муніципальної реформи в Україні.

Варто наголосити, що правові принципи пронизують правову матерію і насамперед – правові ідеї. Принципи – це передусім ідеї. Елемент узагальнення, піднесений над конкретикою, що властивий ідеї, досить чітко простежується і в принципах права. Потім принципи перетворюються на норми, втілюються у них. Принципи права концентрують результат розвитку права, у них втілюється нерозривний зв'язок минулого, сучасного та майбутнього¹.

У цьому зв'язку доктринальне усвідомлення принципів муніципального права, їх всебічне втілення в процесі муніципально-правового регулювання створить можливість проводити муніципальну реформу в Україні цілеспрямовано, комплексно, послідовно, системно та, до певної міри, мінімізувавши політичну складову її проведення. Адже повноцінна реалізація принципів муніципального права зменшить залежність муніципальної реформи від політичної кон'юнктури. Принципи муніципального права створюють передумови для проведення муніципальної реформи в нашій країні в інтересах народу України, територіальних громад, а не певної політичної партії, фінансово-промислової групи, окремого політика з їх ситуативними

меркантильними інтересами. Принципи муніципального права виступають своєрідним вектором розвитку муніципального права держави.

Як наслідок, цінність принципів муніципального права полягає в тому, що вони, найперше, відображають саме інтереси людини, територіальних громад та органів і посадових осіб місцевого самоврядування, які здійснюють муніципальну владу від їх імені.

При цьому виникнення та формування принципів муніципального права триває довго. Спочатку вони зароджуються як певні ідеї, уявлення, що відображають демократичні цінності в сфері реалізації права на місцеве самоврядування. Далі ці ідеї знаходять своє нормативно-правове закріплення в різноманітних нормативно-правових актах як на міжнародному, так і національному рівнях. У свою чергу, принципи муніципального права, що знайшли своє нормативно-правове відображення, відбиваються в муніципально-правових відносинах. Практика реалізації принципів муніципального права зумовлює їх удосконалення, певну модифікацію, динаміка якої, на наш погляд, залежить найперше від рівня соціально-економічного розвитку суспільства.

Варто наголосити на тому, що сьогодні відбувається черговий етап становлення такої окремої галузі національного права, як муніципальне право України. Це пов'язано з тим, що подальший динамічний прогресивний поступ Української держави за сучасних умов триваючої гібридної війни, розбудова України як суверенної і незалежної, єдиної і соборної, правової й демократичної, соціальної держави прямо залежить від ефективності муніципальної влади, міцності регіонів, розумного поєднання централізації та децентралізації публічної влади.

Першоосновою досягнення цього є належне науково-теоретичне дослідження принципів муніципального права, інших елементів системи муніципального права. Проте, на жаль, не зважаючи на значний інтерес науковців, експертів, політиків до цієї проблематики маємо значні прогалини в дослідженні означених питань. Водночас рівень дослідження принципів муніципального права України до певної міри залежить від ступеня розкриття принципів права загалом, де не спостерігається однастайності щодо поняття, сутності, класифікації тощо.

Зокрема, А. М. Колодій визначає принципи права як відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності й підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими з сутністю права та являють собою його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначимістю².

Ю. А. Ведерніков та А. В. Папірна зауважують, що принципи права – це керівні ідеї, положення, провідні засади, на основі яких визначаються зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин³.

У свою чергу, М. В. Цвік та О. В. Петришин характеризують принципи як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість та найістотніші риси чинної правової системи⁴.

О. В. Зайчук вказує, що принципи права – це вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які становлять моральну та організаційну основу виникнення, розвитку й функціонування права⁵.

Водночас Т. І. Фулей загальнолюдські принципи права розкриває як зафіксовані у позитивному праві його універсальні нормативні засади, напрацьовані людством як глобальною макроцивілізаційною системою, що об'єктивно зумовлені потребами й рівнем розвитку людської цивілізації та втілюють її найкращі здобутки у правовій сфері, визначають сутність і спрямованість правового регулювання й придатні до застосування у будь-якій системі права⁶.

Можна навести ще значний перелік дефініцій принципів права. Їх розмаїтість зумовлюється тим, що принципи права – неодноманітне і неоднозначне явище, до дослідження якого можна і треба підходити з різних боків. Проте слушною є думка А. М. Колодія, що бажано внести в поняття і визначення принципів, які діють у правовій сфері, якусь одноманітність тією мірою, якою загалом вона можлива в юридичній науці⁷.

Очевидно, що ця різноплановість поглядів щодо поняття принципів права має наслідком ще більшу розмаїтість поглядів науковців стосовно принципів муніципального права. При цьому дослідники окрім принципів муніципального права оперують такими категоріями: принципи місцевого самоврядування, принципи муніципального управління, засади місцевого самоврядування, принципи міського або регіонального розвитку, іноді ставлячи між окремими з цих категорій знак рівності. Окрім того, ці питання досліджуються та тісно взаємопов'язані із проблематикою принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів служби в органах місцевого самоврядування тощо. У зв'язку з цим актуалізується завдання формування понятійно-категоріального апарату та співвідношення цих дефініцій.

На погляд О. В. Батанова, сутність та зміст принципів муніципального права та класичного муніципалізму необхідно розглядати й розуміти насамперед з позицій муніципальної аксіології, яка розкриває ціннісний потенціал феномена муніципалізму як політико-правової ідеології, що являє собою систему ідеалів та ідей про фундаментальні цінності муніципальної демократії та прав людини (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту)⁸.

На думку І. А. Галіахметова, принципи муніципального права – це у більшості соціальні принципи, що отримали юридичне оформлення, це форма прихованого в них соціального змісту організації життєво необхідних основ буття людини і суспільства в межах територіальних громад⁹.

На переконання Г. В. Падалка, у концептуальному плані принципи муніципального права мають низку ознак, які свідчать про їх особливу значущість і роль у процесі муніципально-правового регулювання, бо вони

є: а) загально визначеними ідеями й ідеалами муніципалізму; б) узагальненим і концентрованим вираженням зазначених ідеалів, тобто духовних (ідеологічних) цінностей муніципальної демократії та прав людини; в) втілюють найважливіші ідеї муніципально-правової думки, виражені в ідеях, теоріях, концепціях, доктринах; г) визначають суть і зміст, спрямованість та форми муніципально-правового регулювання; г) характеризуються системністю, тобто справляють могутній, цілеспрямований і мультиплікативний вплив на всю систему суспільних відносин, що виникають у процесі взаємодії особи, територіальної громади й держави тощо¹⁰.

Разом із тим варто зауважити, що в юридичній науці поряд із дослідженнями принципів муніципально-громадського права наявні праці стосовно принципів місцевого самоврядування, які в кількісному співвідношенні значно домінують.

Так, П. М. Любченко визначає принципи місцевого самоврядування як обумовлені природою публічної влади відправні засади, ідеї й вимоги, які лежать в основі організації та функціонування місцевого самоврядування, регламентації соціальних зв'язків, визначають форми й методи діяльності суб'єктів місцевого самоврядування¹¹.

Б. В. Калиновський вважає, що конституційні принципи місцевого самоврядування – це система основоположних витоків та ідей, які закріплені чи впливають зі змісту Конституції та законів України і визначають організацію та діяльність громади, органів, що формуються громадянами та самостійно управляють місцевими справами в інтересах територіальної громади¹². Принципи місцевого самоврядування – це соціальні явища як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і тому в них відображаються закономірності суспільного життя¹³.

Важливою ознакою принципів місцевого самоврядування виступає об'єктивна обумовленість, що передбачає їх відповідність характеру та існуючому стану розвитку суспільних відносин, а також економічним, політичним, ідеологічним процесам, які реально існують у суспільстві. Принципи мають установчий характер, тобто покликані створити умови для функціонування й розвитку всіх суб'єктів місцевого самоврядування. Вони інтегрують, об'єднують і уможливають існування інших муніципально-правових інститутів¹⁴.

На думку В. В. Кравченка і М. В. Пітцика, принципи місцевого самоврядування – це обумовлені завданнями та функціями місцевого самоврядування вихідні начала, що покладені в основу його організації і функціонування та які визначають риси й ознаки місцевого самоврядування¹⁵.

Основні принципи місцевого самоврядування обумовлюють характер його системи, територіальної, організаційно-правової та матеріально-фінансової основ, особливості правового статусу територіальних громад, органів і посадових осіб¹⁶. М. І. Корнієнко слушно пропонує основні принципи місцевого самоврядування умовно поділити на дві групи: а) ті, що є універсальними, тобто властивими як місцевому самоврядуванню та його органам, так і державному управлінню та його органам, іншим органам державної влади (народовладдя, законність, гласність, колегіальність, виборність); б) ті, що властиві лише місцевому самоврядуванню та його органам¹⁷.

З огляду на наведені вище позиції варто наголосити, що принципи муніципального права та принципи місцевого самоврядування не є тотожними, ідентичними категоріями. Так, беззаперечно, принципи муніципального права та принципи місцевого самоврядування багато в чому взаємопов'язані, оскільки мають окремі спільні об'єкти впливу – систему органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Проте принципи муніципального права та принципи місцевого самоврядування співвідносяться між собою як керівні ідеї, з одного боку, – окремої галузі національного права та, з іншого, – окремої форми публічної влади.

Таким чином, принципи муніципального права концентровано відображають фундаментальні начала муніципально-правового регулювання суспільних відносин, що становлять предмет муніципального права. Принципи місцевого самоврядування являють собою систему вихідних ідей щодо організації і здійснення такої форми публічної влади, як місцеве самоврядування.

Водночас доцільно зауважити, що принципи муніципального права не знайшли свого комплексного відображення в юридичній науці. Наявні лише поодинокі спроби розкрити їх сутність, значення та здійснити диференціацію.

Так, на погляд І. А. Галіахметова, система принципів муніципального права України як правової галузі може складатися із наступних інститутів, зокрема: 1) принципи системи взаємозв'язку конституційного права і муніципального права; 2) науково-теоретичні принципи формування галузі муніципального права та законодавства України; 3) принципи організації та визначення компетенції у сфері муніципальної правотворчості; 4) принципи процесуальної діяльності у сфері муніципальної правотворчості; 5) принципи побудови системи муніципальних правових актів; 6) принципи становлення муніципальних прав територіальної громади; 7) принципи становлення муніципальних прав особи; 8) принципи муніципального права, що зумовлюють систему самоврядування територіальної громади; 9) принципи муніципального права, що зумовлюють відносини з соціально-політичної організації самоврядування територіальної громади; 10) принципи муніципального права, що обумовлюють організацію управління об'єктами комунальної власності та іншими майновими правами територіальної громади; 11) принципи муніципального права, що зумовлюють процес формування й розподілу бюджетних та позабюджетних коштів місцевого самоврядування; 12) принципи муніципального права, що зумовлюють побудову особистих немайнових відносин та статус людини (особи) в системі місцевого самоврядування; 13) принципи публічно-правових засад територіальної організації (устрою) публічної влади; 14) принципи становлення публічної самоврядної (муніципальної) влади; 15) принципи побудови режиму муніципально-правового регулювання; 16) принципи відповідальності орга-

нів місцевого самоврядування та посадових осіб місцевого самоврядування; 17) принципи контролю та нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування¹⁸.

Звичайно, наведена вище позиція потребує аргументації та є доволі дискусійною. Відповідно не зі всіма її положеннями можна погодитися беззаперечно. Зокрема, видається спірним формулювання таких принципів, як: п. 6) принципи становлення муніципальних прав територіальної громади; п. 7) принципи становлення муніципальних прав особи. Ймовірно, вказана група принципів має відображати не лише етап становлення, а й реалізації муніципальних прав особи та територіальної громади.

Водночас, беручи до уваги євроінтеграційні прагнення Української держави та народу, методологічно правильним підходом при пошуку та розкритті галузевих принципів муніципального права доцільно продемонструвати їх взаємозв'язок із загальнонародськими, загальноцивілізаційними принципами права (юридичної рівності однойменних суб'єктів; демократизму; справедливості; поваги і захисту основних прав людини тощо) та загальними принципами права.

Загалом принципи муніципального права яскраво та концентровано відображають зміст цієї галузі національного права, виходячи з багатогранності предмета правового регулювання (значного спектру суспільних відносин, що регулюються та охороняються муніципальним правом).

Під принципами муніципального права доречно розуміти загальні, основоположні, інтегровані, керівні начала муніципально-правового регулювання суспільних відносин, що становлять предмет муніципального права. Принципи муніципального права виступають певними ідеалами, еталонами та керівними ідеями проведення муніципальної реформи в Україні. Реалізація муніципальної реформи має здійснюватися на єдиних началах, якими виступають принципи муніципального права. Саме в такий спосіб буде забезпечено узгодженість, системність, комплексність та максимальну ефективність реформування місцевого самоврядування в Україні.

Принципи муніципального права в контексті сучасної муніципальної реформи мають вагоме значення, оскільки останні чітко демонструють, наскільки організація та здійснення місцевого самоврядування відповідає певним стандартам. Адже при дослідженні принципів муніципального права увага спрямовується не лише на формально-юридичний аспект їх закріплення – як норм права, але й стосовно правосвідомості та муніципально-правових відносин. При цьому муніципально-правові відносини демонструють наявність або навпаки – відсутність у реальному житті принципів муніципального права та їх ефективність.

¹ Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права / О. В. Зайчук // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. Науково-практичний юридичний журнал. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – Вип. 3. – С. 22–28. – С. 25.

² Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / А. М. Колодій; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 39 с. – С. 19.

³ Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права: навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. – К.: Знання, 2008. – 333 с. – С. 91.

⁴ Загальна теорія держави і права: підруч. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 584 с. – С. 91.

⁵ Зайчук О. В. Вказана праця. – С. 23.

⁶ Фулей Т. І. Сучасні загальнонародські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. І. Фулей; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 16 с. – С. 8.

⁷ Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація / А. М. Колодій // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. Науково-практичний юридичний журнал. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – Вип. 3. – С. 42–46. – С. 42.

⁸ Батанов О. В. Принципи місцевого самоврядування як ціннісний вимір муніципального права та сучасного муніципалізму в Україні / О. В. Батанов // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – 2012. – № 1. – С. 61–66. – С. 63. – (Серія: «Юридичні науки»).

⁹ Галіахметов І. А. Принципи муніципального права: проблеми теорії та практики / І. А. Галіахметов // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2011. – Вип. 2. – С. 92–98. – С. 94. – (Серія: «Право»).

¹⁰ Падалко Г. В. Принципи місцевого самоврядування, принципи муніципального права та принципи служби в органах місцевого самоврядування в Україні: проблеми співвідношення та взаємодії / Г. В. Падалко // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 420–423. – С. 421.

¹¹ Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: моногр. / П. М. Любченко. – Х.: Одиссей, 2006. – 352 с. – С. 102.

¹² Калиновський Б. В. Конституційні принципи місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Б. В. Калиновський; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 23 с. – С. 6.

¹³ Калиновський Б. В. Конституційні принципи місцевого самоврядування в Україні: моногр. / Б. В. Калиновський. – Кременчук: Вид-во ПП Щербатих О. В., 2010. – 184 с. – С. 8.

¹⁴ Фролов О. О. Сутність принципів місцевого самоврядування / О. О. Фролов // Право та інновації. – 2015. – № 4. – С. 164–168. – С. 166.

¹⁵ Кравченко В. В. Муніципальне право України: підруч. / В. В. Кравченко, М. В. Пітчик. – К.: Атіка, 2003. – 672 с. – С. 66.

¹⁶ Муніципальне право України: підруч. / В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальцій та ін.; за ред. М. О. Баймуратова – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 720 с. – С. 189.

¹⁷ Там само. – С. 189–190.

¹⁸ Галіахметов І. А. Вказана праця. – С. 98.

Резюме

Демиденко В. О. Принципи муніципального права як фундаментальна основа муніципальної реформи в Україні.

Статтю присвячено принципам муніципального права, їх взаємозв'язку із загальними принципами права та принципами місцевого самоврядування. Досліджено фундаментальне значення принципів муніципального права як основи муніципальної реформи в Україні.

Ключові слова: принципи муніципального права, принципи місцевого самоврядування, муніципальна реформа в Україні.

Резюме

Демиденко В. А. Принципы муниципального права как фундаментальная основа муниципальной реформы в Украине.

Статья посвящена принципам муниципального права, их взаимосвязи с общими принципами права и принципами местного самоуправления. Исследовано фундаментальное значение принципов муниципального права как основы муниципальной реформы в Украине.

Ключевые слова: принципы муниципального права, принципы местного самоуправления, муниципальная реформа в Украине.

Summary

Demidenko V. Principles of municipal right as fundamental basis of municipal reform in Ukraine.

The article is dedicated to principles of municipal right, their intercommunication with general principles of right and principles of local self-government. Studied fundamental principles of municipal law as the basis of municipal reform in Ukraine.

Key words: principles of municipal law, the principles of local self-government, municipal reform in Ukraine.

УДК 342.724

Г. С. ЖУРАВЛЬОВА

Ганна Семенівна Журавльова, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Запорізького національного університету

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ТА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ВІДМІННОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСОБИ**

Заборона дискримінації як конституційний принцип визначається тим, що він ґрунтується на забезпеченні рівності можливостей у реалізації прав і свобод людини. Водночас ідея вирівнювання у правах є складною за природою. Визнається, що вона може втілюватися по-різному у відмінних суспільствах за висловом Майкла Волцера: «Кожне змістовне вираження дистрибутивної справедливості є партикуляристським»¹. На цьому, власне, і будується доктрина свободи розсуду національних держав у забезпеченні рівності та недопущенні дискримінації. Якщо ми розглядаємо права людини з точки зору їх носія, то існують права, які здійснюються незалежно від волі держави, у силу чого їх і характеризують як негативні права, а є група прав позитивних за природою, оскільки їхнє здійснення залежить також і від певної активності держави. Однак із точки зору діяльності держави, незалежно від негативної чи позитивної природи прав людини, держава завжди покликана здійснювати як негативні, так і позитивні обов'язки. За будь-яких умов держава має гарантувати право на справедливий суд, рівне ставлення до кожного, захист безпеки тощо.

З огляду на зазначене **метою** цієї роботи є визначення позитивних обов'язків державою при застосуванні заходів, спрямованих на запобігання дискримінації, а також встановлення основних критеріїв обґрунтованого ставлення до окремих категорій осіб з боку держави як критерію правомірності її позитивних дій. Такі проблеми розглядатимуться тут з урахуванням сучасної правової доктрини та у співвідношенні положень конституційного й міжнародного права.

Відмінність у ставленні до особи, якщо вона не є виправданою з точки зору законності та заборони неправомірного втручання у приватну автономію особи, завжди є предметом дебатів, оскільки зачіпає питання співвідношення між рівністю і заборонаю дискримінації. Загалом ця проблема буде розглядатися крізь призму позитивних обов'язків держави, хоча ідея свободи ґрунтується на невтручанні держави у вибір особи щодо форм і засобів здійснення своїх прав. З цього приводу Генрі Шу пише так: «Теза про необхідність позитивних обов'язків може бути висунута цілком незалежно від тези, згідно з якою права з позитивним змістом мають центральне значення. Насправді... навіть якби, всупереч фактам, не існувало прав з позитивним змістом, усе одно існували б дійсно позитивні обов'язки. Без позитивних обов'язків, таких як обов'язок захищати людей від порушення їхніх прав, немислима жодна адекватна правова структура абсолютно незалежно від змісту відповідних прав. Позитивні обов'язки закладені в структуру кожної правової норми»².